

כבוד אומר, רעצום ותכנונו נוף על
מכוננו וששנו בזאת חנכה.

[ברוך] בונה. את צמח.

סריגי צפיר עמדו, ולא רבעה רחבו
ואמדו, ממאה ועשרים ושבעה שרים
העמידו, וכחתף כלם השמדו, חי כאזן
סיח בזאת חנכה. [ברוך] שומע.

עצמו מאה ושמונים, מאטמים המונים

עצמו מאה ושמונים היוונים התעצמו ומלכו מאה ושמונים שנה. מאטמים המונים
כבאשמונים וסגרו (אטמו) המוני בית ישראל במחשכים.

[1234567]

משרתי בית המקדש התעוררו. רעצום
ותכנונו נוף על מכוננו וששנו בזאת
חנכה ושברו את היוונים והעמידו
בבית המקדש (או ירושלים) על מכוננו
וששנו ושמחו בזאת חנוכה.

סריגי צפיר עמדו יורשי מלך יוון
הראשון עמדו. ולא רבעה רחבו
ואמדו והתפלגו לארבעה מלכויות
ואמדו (העשירו). ממאה ועשרים
ושבעה שרים העמידו מלכות יוון
העמידו מאה עשרים ושבע שרים.
וכחתף כלם השמדו ופתאום כולם
הושמדו ונהרגו. חי כאזן סיח בזאת
חנכה הקב"ה (עשה זאת) כששמע
תפלת ישראל בזאת חנוכה.

מקורות והערות

משרתי כלו כבוד אומר תהלים (כט, ט) "ובהיכלו
כולו אומר כבוד".

סריגי צפיר עמדו דניאל (ח, ח) "וצפיר העזים
הגדיל עד מאד" וגו'. ולא רבעה רחבו ואמדו
דניאל (שם) "וכעצמו נשברה הקרן הגדולה ותעלנה
חזות ארבע תחתיה לארבע רוחות השמים".
ממאה ועשרים ושבעה שרים העמידו ויקרא
רבה (יג, ה) "גדולה, זו יוון. אמר ר' נחמן, מלמד
שהיתה מלכות יוון מעמדת וכו' מאה ועשרים
ושבעה אסטרטליטון (מין שורה)", ע"כ. ולעיל
מובא מ"ד שני של המדרש זה.

עצמו מאה ושמונים גמ' ע"ז דף ט. "מלכות
יוון (שלטו) בפני הבית מאה ושמונים שנה", ע"כ.
וכ"ה בסדר עולם רבה פרק ל'.

ביאורי המילים

עשרה שבכ"ד משמרות כהונה כמבואר בדברי
הימים א' (כר, ד). כולו כבוד אומר - בית
המקדש, עי' תהלים (כט, ט). רעצום - שבר, רצץ
כמו (שמות טו, ו) "ימנך ה' תרעץ אויב". ותיכנו
- להעמיד, לתקן כמו (דברי הימים ב' לה, כ) "אשר
הכין יאשיהו את הבית" ובתרגום שם "דאחקין".
ונ"א ותיקנו. נוף - בית המקדש כמו (תהלים מח,
ג) "יפה נוף משוש כל הארץ". מכוננו - מקומו
ובסיסו כמו (עזרא ב, סח) "להעמידו על מכוננו". סריגי
- זמורות כמו (בראשית מ, יב) "שלשת השרגים",
ר"ל ארבעת יורשי אלכסנדר מוקדון מלך יוון. צפיר
- מלכות יוון כנ"ל. רחבו - התרחבו, התפשטו,
גדלו כמו (ישעיה ס, ה) "ורחב לבבך". ור"ל התפלגו
לארבע (מלכויות). ואמדו - אולי לשון עשירות כמו
איש אמיד בלשון חז"ל (פלישר). וכחתף - פתאום
כמו (משלי כג, כה) "אך היא כחתף תארכ". חי - הקב"ה, עי' ספר יהושע (ג, י) "אל חי בקרבכם", ו(שמואל
ב' כב, טו) "חי ה' וברוך צורי". כאזן - לשון שמועה כמו (תהלים י, א) "האזינה תפילתי". סיח - תפילה
כמו (תהלים קב, א) "ולפני ה' ישפך שיחו". עצמו - התחזק, כנ"ל 'עצמו'. מאטמים - סוגרים ואוטמים.
המונים - המוני בית ישראל.

ממלכת

פיוטים לר"א הקליר

כהנים

ר"ז

בְּבֹאֲשָׁמַיִם, עַד כִּי גִבְרָה יָד חֲשֻׁמוֹנִים,
וְעָרְכוּ שִׁי לְנוֹצֵר אֲמוֹנִים, זְבַחֵי תוֹרָה
הִגִּישׁוּ בְּנֵי חֲנֻכָּה. כְּרוֹךְ שְׁאוֹתָךְ מוֹדִים.

הפסוק

פָּרְעוּ לָמוֹ נָשִׁי שְׁטָרוֹת, כְּהוֹגֵן
וְכַשּׁוּרוֹת, וְעֲלָצוּ שָׂרִים וְשָׂרִים, כְּמוֹעֵד
יְצִיאַת בּוֹשְׁרוֹת, קוֹרְאִים הַלֵּל וְשִׁיר
בְּזֹאת חֲנֻכָּה.

וְכַנִּסִּי פְּלֹאֵךְ כְּרוֹךְ הַטּוֹב אֱלֹהֵינוּ בְּרִכְנוּ.

צִיּוֹי חָקוֹ לָעַם נִבְרָא. קְבֹעַ לְדוֹרוֹת

הפסוק

הפסוק

עד כי גברה יד חשמונים עד שגברה
יד בית חשמונאי. וערכו שי לנוצר
אמונים והכינו מנחה להקב"ה שהוא
שומר אנשי אמונים. זבחי תודה
הגישו בנר חנכה זבחי תורה הקריבו
בנר חנוכה, בזאת חנוכה.

פרעו למו נשי שטרות (החשמונאים)
פרעו להם (ליוונים), נשי שטרות (כלומר,
את המגיע להם). כהוגן וכשורות כהוגן
וכשורות. ועלצו שרים ושרים ושמחו
שרים ושרות. כמועד יציאת כושרות
כזמן יציאת ישראל ממצרים. קוראים
הלל ושיר בזאת חנכה קראו הלל
ושיר בזאת חנוכה.

ציוי חקו לעם נברא הקב"ה צוה
תורתו [או מצוותיו וחוקותיו צוה
ה'] לעם ישראל. קבוע לדורות

מקורות והערות

וערכו שי לנוצר אמונים ע"י תהלים (לא, כד)
"אמונים נוצר ה'". זבחי תודה הגישו בנר חנכה
ספר חשמונאים א' (ד', נו). "ויעשו את חנוכת
המזבח ימים שמונה וכו' ויקריבו זבח שלמים
ותודה". כמועד יציאת כושרות תהלים (סח, ז)
"מוציא אסירים בכושרות". קוראים הלל ושיר
בזאת חנכה גמ' שבת דף כא: "קבעום ועשאוּם
יו"ט בהלל והודאה" ובמגילת תענית פ"ט נקט
בהדיא לשון 'שיר' וז"ל "ומה ראו לגמור בהן
את ההלל וכו' היו מקדימין לפניו בהלל ושירה
ובשבח ובהודאה".

ציוי חקו לעם נברא ע"י תהלים (קכ, יט) "ועם
נברא יהלל יי". קבוע לדורות לאורה גמ' שבת
דף כא: "קבעום ועשאוּם יו"ט וכו' (ובמג"ת כתוב
רק קבעום) ומש"כ 'לדורות לאורה', ע"י מגילת

בכושרות". יש מפרשים (רש"י ומצודת דוד שם) 'כושרות' לשון כשר, כלומר שהוציא את האסירים (בג"י ממצרים)
בעת הכושר (תקופת אביב). ויש מפרשים (אבן עזרא ור"ק) שהוא לשון שלשלאות וכבלים.
ציוי - לשון צוואתו, כלומר, תורתו. חוקו - תורתו. לעם נברא - לעם שנעשה מחדש, והכוונה לעם
ישראל כמו שג' (תהלים קכ, יט) "ועם נברא יהלל יי".

ביאורי המילים

בבאשמינים - מחשכים (כמו בקברים) כמו (ישעיה
נב, י) "כנשף באשמינים כמתים". יד - כח כמו
(יהושע ח, כ) "ולא היה בהם ידים לנוס", ופ' רש"י
'כח'. וכן תרגם יונתן "ולא הוה בהון חילא".
חשמונים - משפחת החשמונאים, או חשמינים
כמו (תהלים סח, לב) "אתיו חשמינים", וענינו גדולים
וחשובים כמו שפירש הרד"ק שם. וערכו - והכינו
כמו (יחזקאל כג, מא) "ושלחן ערוך לפניו". שי -
מתנה, דורון כמו (תהלים סח, ל) "לך יובילו מלכים
שי". לנוצר אמונים - הקב"ה שהוא שומר אנשי
אמונה כמו (תהלים לא, כד) "אמונים נוצר ה'", ופירש
המצודת דוד שם אנשי אמונים. הגישו - לשון
הקריבה כמו (מלאכי א, ז) "מגישים אל מזבחי" ות"י
מקריבין. נשי - חוב כמו (שמות כב, כד) "לא תהיה
לו כנושה". (וכאן הכוונה המגיע להם, פליישר). כושרות
- מלשון הפסוק (תהלים סח, ז) "מוציא אסירים
בכושרות". יש מפרשים (רש"י ומצודת דוד שם) 'כושרות' לשון כשר, כלומר שהוציא את האסירים (בג"י ממצרים)
בעת הכושר (תקופת אביב). ויש מפרשים (אבן עזרא ור"ק) שהוא לשון שלשלאות וכבלים.

לאורה ומצות הדלקת אור קבעו
 לדורות. ריצו וחנכו מקום מה נורא
 ריצו וחנכו מקום המקדש. שתו
 שבעה קני מנורה ושמו שבעה קני
 המנורה. תמורם אערוך נר בשלום
 בזאת חנכה ותמורת זה (כלומר, לזכר
 זה) אסדר נר בשלום בזאת חנוכה.

לאורה. ריצו וחנכו מקום מה נורא.
 שתו שבעה קני מנורה. תמורם אערוך
 נר בשלום בזאת חנכה.
 אערוך נר בשלום. [בירוך] המברך

מקורות והערות

אנטיוכס פסוק ס"ד "להודיע לבני ישראל וכו'
 ולהדליק בהם, להודיע למי אשר יבוא אחריהם"
 ע"כ. והיינו 'לדורות'. ריצו וחנכו מקום מה
 נורא בראשית (כת, יז) "מה נורא המקום הזה אין
 זה כי אם בית אלהים" וגו'. תמורם אערוך נר
 בשלום בזאת חנכה פסיקתא רבתי דרב כהנא
 פסיקתא ב' אות א' וז"ל "ולמה מדליק נרות
 בחנוכה, אלא בשעה שנצחו וכו' למלכות יוון
 וכו' נכנסו לבית המקדש מצאו שם שמונה (נ"א:
 שבעה) שפודין של ברזל וקבעו אותם והדליקו
 בתוכם נרות" ע"כ. וכ"ה במגילת תענית פרק ט'
 כג: ורמב"ם הל' חנוכה פרק ד' הלכה י"ד.

ביאורי המילים

ריצו - כיפרו כמו (ויקרא כו, מג) "והם ירצו את
 עוונם", ותרגום ירושלמי "ואינן ימרקון ית חוביהון".
 נוסח אחר: רצו לשון מרוצה ומהירות. מקום מה
 נורא - מקום המקדש כמ"ש (בראשית כח, יז) "מה
 נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים". שתו
 - שמו, קבעו כמו (שמות לג, ד) "ולא שתו איש
 עדיו עליו". תמורם - במקומם, לזכרם. אערוך
 - אכין, אסדר כמו (שמות כז, כא) "יערוך אותו"
 וכדלעיל 'וערכו'.

אערוך נר בשלום. אערוך נר בשלום ע"י גמ' שבת דף
 כג: ורמב"ם הל' חנוכה פרק ד' הלכה י"ד.

מח"ס 1234567

פיוט המיוחס לרבי אלעזר הקליר לחנוכה

"איד נכון לצלעי"

את טקסט הפיוט "איד נכון לצלעי" העתקתי מן התקליטור "מאגרים" שבהוצאות האקדמיה ללשון העברית. תודתי נתונה להם, ובפרט תודתי נתונה למר בנימין לפלר על עזרתו האדיבה. פיוט זה מופיע בשלשה כתבי יד. שני כתבי יד של אוקספורד וכ"י אנטונין 8.

פיוט זה יחסוהו החוקרים לקליר, וכן חתם שמו בסוף הפיוט "אלעזר" [אם כי יש גם פייטנים אחרים שנקראו אלעזר]. וכן כמה מהרעיונות המופיעים בו, מופיעים גם בפיוטים אחרים, שהם וראי של הקליר. דבר נוסף המצביע על כך שפיוט זה נכתב ע"י הקליר הוא העובדה שכל כתבי היד שבהם מופיע פיוט זה הוא מופיע יחד עם פיוטים אחרים שהם בוראי של הקליר.

פיוט זה מופיע בכמה כת"י של הגניזה הקהירית (אנטונין, אוקספורד), והוא הרחבה ותוספת לתפילה "וכניסי פלאיך" (ראה מס' סופרים כ, ו) שנאמרה בארץ ישראל והיא מקבילה לתפילת על הניסים הנהוג אצלנו. (כלומר בא"י אמרו פיוט זה במקום 'על הניסים'). וראה ברבעון למדע הספרות כרך ב' (תש"ל) "מבנים סטרופיים מעיין אזוריים בפיוט הקדום" עמ' 238 אות ב'.

חלקים מפיוט זה פורסמו ע"י מ' זולאי בכתבי עת מלפני למעלה מחמישים שנה. וכן ש. אליצור במאמרה על פיוטי חנוכה בספר "ימי בית חשמונאי", פירסמה חלק של פיוט זה עם הסברים קצרים. ואת כולו הדפיס י. יהלום כמו שהוא בשנת תשנ"ז בחוברת "שירת בני ארץ ישראל בתקופה הביזנטית ועד כיבושי הצלבניים".

פיוט זה מתאר מלחמת היוונים על ישראל [מאות א' עד ו'] וגזירותיהם שגזרו עליהם [ז'-פ'] ואח"כ הישועה שנושעו בתפילותיהם ע"י בני מתתיהו ומפלת היוונים [צ'-ל'] ולזכר זאת מדליקים גרות וקוראים הלל [ע'-ר'].

ואלו הן הגזירות שזכרו או נרמזו בפיוט זה. (1) שלוש עשרה פרצות בבית המקדש (והנסיון להורסו כליל). (2) העלאת חזירים במזבח. (3) ביטול קרבנות מהמזבח. (4) כל בתולה תבעל להגמון. (5) גזירה על טבילת גדה וכן טבילת שחר. (6) קלקלו דברי תורה. (7) רמו לגזירה על השבת - "נקמת השביעית".

כמה חידושים שזכרו בפיוט זה: (1) העלאת שני חזירים במזבח, דבר שלא מוזכר במקום אחר. (2) גזירה על טבילת שחר, לא מוזכר במקום אחר. (3) רדפו היוונים עד

ממלכת כהנים לר"א הקליר כהנים

לבוא חמת. 4) כהנים אלו היו מפרחי אימר שגרו ביבנית בניגוד למש"כ בספר חשמונאים (ב, א) שבני מתתיהו היו ממשמר יהויריב, עי' להלן.

מקורות שעמדו לפני בעל הפיוט

האם פייטן זה שאב ממקורות כמו מגילת אנשיוכס, ספר חשמונאים או יוסיפון?

הפיוט שלנו מבוסס על פסוקים ודברי חז"ל, כדרכו בקודש של ר"א הקליר, אולם יש בו כמה דברים שלא מצינו מקורם בחז"ל בשום מקום.

1) לא מוזכר בפירוש בחז"ל או במדרשי חנוכה שמלחמת החשמונאים היתה במודיעין (עי' מקורות, ביאורים). ובפיוט כתוב "רצו עד מודיעית". דבר זה מוזכר רק בספר חשמונאים ובספר יוסיפון.

2) ענין חמשת בני מתתיהו מוזכר רק בספר חשמונאים, יוסיפון ומגילת אנשיוכס (וכ"ה מדרש חנוכה ב').

3) ענין הקרבת חזיר מוזכר רק במגילת אנשיוכס (אבל לא מוזכר שהעלו שנים).

4) מש"כ שהקמת הגרות היו בנבלים וכינורות, כן מבואר בספר חשמונאים א' פ"ד, ולא מצאתי מקור אחר לזה, וגם מש"כ בפיוט שהיה שמיר ושית בבית המקדש גם זה כתוב שם, וכן מש"כ "שאנו נקמת" מצינו לגבי יהודה בספר חשמונאים.

5) מש"כ שהחשמונאים היו ממשמר אימר ממושב יבנית (וכ"ה בעוד פיוטים של הקליר) אין לזה מקור בחז"ל הידוע לנו, וזה סותר מש"כ בספר חשמונאים א' (ב, א) שבני מתתיהו היו מבני יהויריב, וכמו שצינתי לעיל.

6) מש"כ שביטלו היוונים טבילת שחר לא מצינו בחז"ל.

7) מש"כ "נקמת שביעית" מרמז על מעשה המערה המוזכר רק במגילת אנשיוכס וספר חשמונאים ויוסיפון ולא בחז"ל.

הרי שיש כמה דברים שמצינו מקורם רק בספר חשמונאים ומגילת אנשיוכס, א"כ אולי הפייטן הסתמך על דבריהם, או י"ל אדרבה שכל הדברים האלו שנזכרו בספר חשמונאים וכדומה לקוחים ממדרשי חז"ל שאין לנו. ונראה שאות מ' נ' וע' מקורן במדרש חנוכה ב', (ואולי גם אות ל'), עי' מש"כ שם במקורות וביאורים.

איד נכון לצלעי צרה היתה מעותדת
לשכרני. אזי חיים בלעי האויב היה
בולע אותי חיים. לולי אל סלעי לולי
עזרת אל חוזקי.

בקרוב עלי מרעים, בבהרת עזה
רשעים. בבהרת עזה צרועים (נוסח
אחר: פרועים) שהם נגועים בבהרת
עזה. יונת אלם מריעים עושים רע
לעם ישראל שנמשלו ליונת אלם
שדומם מרוב צערו.

גברו ופשטו כילק האויב התגבר

ופשט על ישראל כילק. נתון באווי חלק כדי לשבור ולהרוס את בית המקדש של עם

איד נכון לצלעי, אזי חיים בלעי, לולי
אל סלעי.

בקרוב עלי מרעים, בבהרת עזה
צרועים (נוסח אחר: פרועים), יונת
אלם מריעים.

גברו ופשטו כילק, נתון אווי חלק,

מקורות והערות

איד נכון לצלעי מלשון הכתוב איוב (יח, יב)
"איד נכון לצלעו". אזי חיים בלעי מלה"כ תהלים
(קכד, ב-ג) "לולי ה' שהיה לנו וגו' אזי חיים
בלעונו". ומש"כ 'אל סלעי' מלה"כ תהלים (מב,
י) "אומרה לאל סלעי".

בקרוב עלי מרעים מלה"כ תהלים (כו, ב) "בקרוב
עלי מרעים". בבהרת עזה צרועים (נוסח אחר:
פרועים) ע"פ ויקרא רבה (טו, ט) ומדרש תנחומא
פ' תזריע י"א "בהרת, זו יוון שהיתה מבהרת
בגזרותיה", ע"כ. ומש"כ 'בהרת עזה' - זה סוג
צרעת המוזכר במס' נגעים פ"א מ"א. יונת אלם
מריעים מלה"כ תהלים (נו, א) "למנצח על יונת
אלם". ויונה כינוי לישראל כמבואר בשיר השירים רבה עה"פ (ב, יד) "יונתי בחגוי הסלע, מה יונתי
וכו', א"ר יוחנן, אמר הקב"ה קורא אני לישראל יונה דכתיב הושע (ו, יא) "ויהי אפרים כיונה פותה
אין לב", ע"כ. ועי' שמות רבה פרק כא אות ה'. ועי' גמ' ברכות דף נג: "מתילי כנסת ישראל ליונה
דכתיב תהלים (סח, יד) "כנפי יונה נחפה כסף".

גברו ופשטו כילק מלה"כ נחום (ג, טז) "ילק פשט ויעף". דומה לזה בפיוט לחנוכה 'אין צור חלף':
"ססו חרגולי ילק" וכו', מלכות יוון נמשלה ל'ילק' כמבואר בתנא דבי אליהו רבה פרק כ' עה"פ
ביואל (ב, כה) "ושלמת לכם את השנים אשר אכל הארבה הילק והחסיל והגזם ואכלתם אכול ושבו
וגו' אלו ארבע מיני אומות שנשתעבדו בהם בישראל". ופי' הישועות יעקב' שם שהכוונה לארבע
גלויות. ועי' בפ' אברבנאל ליואל שם שפירש אופן זה מעצמו, ושור' בפירושו לאחד מן הראשונים
בפיוט הנ"ל, שיוון, שהיא מלכות השלישית, נמשלה לילק שהוא נמנה שלישי במקומו כדאמרין
(יואל א, ד) "יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק", זה יוון שהוא גלות שלישי שרבותינו
פתרו מיני ארבה על המלכויות, ע"כ. ועי' תרגום יב"ע על הפסוק ביואל (ב, כה) שמפרשו לענין
מלכויות ועי' מדרש משלי עה"פ (לא, כז) "מלך אין לארבה, זה אלכסנדרוס מוקדון שנטלטל בכל
העולם כולו כארבה שהוא פורח באויר", ע"כ. נתון אווי חלק מש"כ אווי (כינוי לכהמ"ק) מלה"כ
(תהלים קלב, יג) "כי בחר ה' בציון אווה למושב לו" ומש"כ 'חלק' מלה"כ דברים (לב, ט). כי חלק ה'
עמו" וכן (תהלים צד, יד) "יעקב חבל נחלתו".

ביאורי המילים

איד - צרה כמו (דברים לב, לה) "כי קרוב יום אידם"
לצלעי - שברי כשלוני, כמו (תהלים לח, יח) "אני
לצלע נכון" ות"י 'אנא לתבירא מעתד'. סלעי -
חוזקי. מרעים - רשעים. בהרת עזה - סוג צרעת.
צרועים - נגועים בצרעת. יונת - עם ישראל
שנמשלו ליונה (ע' ברכות דף נג:). אלם - משותק
מרוב צער, עי' רד"ק תהלים (נ"ו, א). מריעים -
עושים רע.

ילק - מין ארבה. אווי - בית המקדש כמו (תהלים
קלב, יג) "כי בחר ה' בציון אווה למושב לו". חלק -
אולי עם ישראל המכונה חלק כמש"כ "חלק ה' עמו".

אלם. ויונה כינוי לישראל כמבואר בשיר השירים
וכו', א"ר יוחנן, אמר הקב"ה קורא אני לישראל יונה דכתיב הושע (ו, יא) "ויהי אפרים כיונה פותה
אין לב", ע"כ. ועי' שמות רבה פרק כא אות ה'. ועי' גמ' ברכות דף נג: "מתילי כנסת ישראל ליונה
דכתיב תהלים (סח, יד) "כנפי יונה נחפה כסף".

גברו ופשטו כילק מלה"כ נחום (ג, טז) "ילק פשט ויעף". דומה לזה בפיוט לחנוכה 'אין צור חלף':
"ססו חרגולי ילק" וכו', מלכות יוון נמשלה ל'ילק' כמבואר בתנא דבי אליהו רבה פרק כ' עה"פ
ביואל (ב, כה) "ושלמת לכם את השנים אשר אכל הארבה הילק והחסיל והגזם ואכלתם אכול ושבו
וגו' אלו ארבע מיני אומות שנשתעבדו בהם בישראל". ופי' הישועות יעקב' שם שהכוונה לארבע
גלויות. ועי' בפ' אברבנאל ליואל שם שפירש אופן זה מעצמו, ושור' בפירושו לאחד מן הראשונים
בפיוט הנ"ל, שיוון, שהיא מלכות השלישית, נמשלה לילק שהוא נמנה שלישי במקומו כדאמרין
(יואל א, ד) "יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק", זה יוון שהוא גלות שלישי שרבותינו
פתרו מיני ארבה על המלכויות, ע"כ. ועי' תרגום יב"ע על הפסוק ביואל (ב, כה) שמפרשו לענין
מלכויות ועי' מדרש משלי עה"פ (לא, כז) "מלך אין לארבה, זה אלכסנדרוס מוקדון שנטלטל בכל
העולם כולו כארבה שהוא פורח באויר", ע"כ. נתון אווי חלק מש"כ אווי (כינוי לכהמ"ק) מלה"כ
(תהלים קלב, יג) "כי בחר ה' בציון אווה למושב לו" ומש"כ 'חלק' מלה"כ דברים (לב, ט). כי חלק ה'
עמו" וכן (תהלים צד, יד) "יעקב חבל נחלתו".

ישראל, המכונה חלק ה' (דברים לב, ט). להצית בו דלק ולהדליק בו תבערה. ושע ברחש המוני ופנה הקב"ה לתפילת המון בית ישראל. כהריח (נ"א: כהפיח) ריח שמני כש(הקב"ה) מריח את הריח הטוב של שמני (או כשמתנדף ריח שמני וכו') בנר בני חשמוני הבא מהנרות שמדליקים הכהנים, בני חשמונאי. דבקה צעירת (נ"א: שעירת הרגלים יון, שנמשלה לארנבת, הגיעה, ויק"ר (יג, ה) שהיא (הארנבת) קטנת רגליים (ע' מגילה דף ט:). והקיפה ירושלים והקיפה (בלגינחיה) את ירושלים. רשום בה (נ"א: בת) נעליים לרשום בו נעליו, ולהשאיר בה עקבותיו (כיבושו, תרבותו). העיר היונה העיר הלוחצת (הנלחצת) (ירושלים). צפצפה כיונה והעם בתוכה צפצפו בתפילה כצפופי היונה. כהופרה האביונה כשתמה והתבטלה זכות אבות. האביונה.

דלק - תבערה. ושע - ופנה, כמו בראשית (ה, ד) "וישע ה' אל הבל". רחש - תפילת. דבקה - והגיע, כמו שמצינו בשמואל א' (לא, ב) "וידבקו פלשתים את שאול". צעירת רגלים - רגלים קידמיות של ארנבת, ע' גמ' מגילה דף ט: ורש"י שם ד"ה "וכתב". רשום - סימנים כמו רישומו ניכר. היונה - אונמת, לוחצת (ע' מקורות). צפצפה - השמעת קול ציפור, כמו (ישעיה י, ד) "נודד כנף ופוצה פה ומצפצף", הכוונה כאן לתפילה. כהופרה - כשהתבטלה. האביונה - נוטריקון 'אב' - 'יונה'. כינוי לאבותיהם של עם ישראל שנמשלו ליונה, כלומר זכות אבות.

מקורות והערות כהריח ריח שמני מלה"כ שיר השירים (א, ג) "לריח שמניך טובים". דבקה צעירת רגלים יון נמשלה לארנבת, כמבואר בויקרא רבה (יג, ה) ואת הארנבת, זו יון. וצעירת רגלים הוא כנוי לארנבת כמבואר בגמרא מגילה דף ט: כשנתבקשו הזקנים ע"י המלך תלמי לתרגם את התורה ליוונית הם תרגמו את הפסוק (ויקרא יא, ו) "ואת הארנבת" - 'את צעירת רגלים', מפני שאשתו של תלמי ארנבת שמה שלא יאמר שחקו בי היהודים והטילו שם אשתי בתורה". ופירש"י שם, 'שכתבו במקום 'ואת הארנבת', 'ואת צעירת הרגלים' לפי שידיה קצרות וקטנות מרגליה', ע"כ. רשום (בת) בה נעליים אולי מלה"כ שה"ש (ו, ב) "מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב". העיר היונה מלה"כ צפניה (ג, א) "העיר היונה", וז"ל המדרש רבה פתיחתא דאיכה אות ל"א: על פסוק בצפניה הנ"ל "העיר היונה, אומה שצינתי אותה במצות ומעשים טובים כיונה" וכו'. ולפ"ז פירוש הדברים כך: אנשי ירושלים שהיו מצוינים במצוות מע"ט התפללו (צפצפה) להנצל ממצור היוונים. וז"ל מדרש מעשה חנוכה ויהודית "כיון ששמע אולפירנוס מלך יוונים וכו' בא למלחמה על ירושלים, והיו ישראל בפחד וכו' וחזרו כולם בתשובה שלמה לפני המקום, והיו רודפים אחר גמילות חסדים, והיו עוסקין בתורה יומם ולילה", ע"כ. צפצפה כיונה מלה"כ ישעיה (לח, יד) "כן אצפצף אהגה כיונה" ועי' שה"ש רבה (ב, ד) ברכות דף נג: שישראל נמשלה ליונה. כהופרה האביונה מלה"כ קהלת (יב, ה) "ותפר האביונה" ומדרש רבה שם אות ו' "ותפר האביונה, זו זכות אבות", ע"כ.

ממלכת כהנים לר"א הקליר פיוטים כהנים רכג

וְצַר פָּרַשׁ כְּנָפָיו (כפיו), בְּרַבּוּעַ כְּפָיו
(גפיו), לְאַסּוֹף אֲנָפָיו.

פזמון: וְשַׁע בְּרַחֲשׁ הַמוֹנִי, כְּהָרִיחַ רִיחַ שְׁמָנִי,
בְּנֵר בְּנֵי חֲשָׁמוֹנִי.

זֵיד יְהִיר בְּאֵילֵי, צַג מְנַגַּח בְּחֵיל, מְקוֹם
עֲקִידַת אֵיל.

חֶשׁ בְּרַבּוּעַ רֹאשׁ, לְנִתּוֹשׁ וּלְהָרוֹס,
רְהִיטֵי בְרוֹשׁ.

טָם בְּמְרוּצוֹת, פְּרוֹץ בְּחִיק אֲרָצוֹת,
שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה פְרָצוֹת.

פזמון: וְשַׁע בְּרַחֲשׁ הַמוֹנִי, כְּהָרִיחַ רִיחַ שְׁמָנִי,
בְּנֵר בְּנֵי חֲשָׁמוֹנִי

מקורות והערות

וְצַר פָּרַשׁ כְּנָפָיו (כפיו) מלה"כ איכה (א, י) "ידו
פרש צר". בְּרַבּוּעַ כְּפָיו (גפיו) מלה"כ דניאל (ו,
ו) "ולה גפין ארבע". זֵיד יְהִיר כְּאֵיל מלה"כ
משלי (כא, כד) "זד יהיר לץ שמו". ויש לשאול,
היכן מצינו את מדת היוהרא והגאווה לגבי אייל,
וכן קצת קשה דבספר דניאל מלכות פרס נמשלה
לאיל (פרק ח) ומלכות יוון נמשלה לצפיר עזים,
וצ"ב. צַג מְנַגַּח בְּחֵיל ע"י דניאל (ח, ג-יא). מְקוֹם
עֲקִידַת אֵיל ע"י בראשית (כב, יג) מְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ
הוא הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנֶּעֱקֵד הָאֵיל תַּחַת יִצְחָק כַּמֵּ"שׁ
(בראשית (כא, יג) "ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו, ויקרא אברהם שם הַמִּקְדָּשׁ הַהוּא ה' יראה
אשר יאמר היום בהר ה' יראה" ופ' רש"י שם: "פשוטו כתרוממו, ה' יבחר ויראה לו את הַמִּקְדָּשׁ
הַזֶּה לְהַשְׁרֹת בּוֹ שְׁכִינָתוֹ וּלְהַקְרִיב כֶּאֱזָן קִרְבָּנוֹת", ע"כ. חֶשׁ בְּרַבּוּעַ רֹאשׁ מלה"כ דניאל (ו, ו) "וארבעה
ראשין לחיותא". לְנִתּוֹשׁ וּלְהָרוֹס ע"י ירמיה (א, י) "לנתוש וגו' ולהרוס". רְהִיטֵי בְרוֹשׁ מלה"כ שה"ש
(א, יז) "רהיטנו ברותים" (ע' מצות ציון שם) וע"י מלכים א' (ו, טו). טָם בְּמְרוּצוֹת ע"י גמ' סוכה דף נא:
שחזינן תכונה זו אצל היוונים לגבי ספינת אלכסנדר שהגיעה חמשה ימים בַּמִּקְדָּשׁ עֶשְׂרֵה, וע"י בעל
הטורים דברים (כח, מט) ומדרש משלי פרק ל"א. וע"י צמח דוד ח"ב (עמ' 391) שכתב שמיום עשות
ה' את השמים והארץ לא נשמע נצחון גדול בשנים מועטות כנצחוננו של אלכסנדרוס. פְּרוֹץ בְּחִיק

ביאורי המילים

גפיו – כנפיו. אֲנָפָיו – חייליו, גרודיו, כמו יחזקאל
(יב, יד) "וכל אגפיו אורה". זד – רשע. יהיר –
מתגאה כמו (משלי כא, כד) "זד יהיר לץ שמו". צַג
– עומד כמו בראשית (מז, ב) "ויציגם לפני פרעה".
בְּחֵיל – בכח כמו זכריה (ו, ו) "לא בחיל ולא
בכח". חֶשׁ – ימהר כמו (ישעיה ה, יט) "ימהר יחישה
מעשהו". רְהִיטֵי בְרוֹשׁ – בריחים של עצי ברוש,
ע"י מפרשים לשה"ש (א, יז). טָם – עף. חִיק אֲרָצוֹת
– יסוד הארץ. ע"י לעיל 'הרר'.

יִהְיוּ זָרִים, בְּמַעֲרֶכֶת גְּזִירִים, עֲלֹת
שְׁנֵי חֲזִירִים.

כָּבֵשׁ וּמִזְבֵּחַ וְשִׁית, לְבִתָּהּ הָבוּ לְשִׁית.

יִהְיוּ זָרִים הַתְּגָאוּ הַזָּרִים. בְּמַעֲרֶכֶת
גְּזִירִים לְהַעֲלוֹת עַל מַעֲרֶכֶת הָעֲצִים
(שֶׁל הַמִּזְבֵּחַ). עֲלֹת שְׁנֵי חֲזִירִים שְׁנֵי
חֲזִירִים. כָּבֵשׁ וּמִזְבֵּחַ וְשִׁית הַכֶּבֶשׁ
וְהַמִּזְבֵּחַ וְהַשִּׁיתִין. לְבִתָּהּ הָבוּ לְשִׁית
נִיתְּנוּ לְשִׁמְמָה וּלְקֹצִים.

ביאורי המילים

מַעֲרֶכֶת גְּזִירִים - מַעֲרֶכֶת עֲצִים שֶׁעַל הַמִּזְבֵּחַ כְּמוֹ
(מ"ב, י, ד) "וְגִזְרוּ עֲצִים". כָּבֵשׁ - כַּעֲזָן מִדְּרָגוֹת
לְמִזְבֵּחַ. לְבִתָּהּ - לְשִׁמְמָה כְּנָן (שְׁעִיה ה', ו) אֲשִׁיתָהּ
בִּתָּה. הָבוּ - נָתַנוּ, כְּמוֹ (דְּבָרִים ל"ג, ג) "הָבוּ גֹדֶל
לְאַלְהֵינוּ". שִׁית - קֹצִים.

מקורות והערות

אַרְצוֹת מִלֵּה"כ יִחְזָקָאֵל (מג, יד) "וּמַחִיק הָאָרֶץ".
וּפְסוֹק זֶה גָּאֵר בְּקֶשֶׁר לְעֹזְרָה, וּפִירוּשׁוֹ יִסּוֹד
הָאָרֶץ כִּיּוֹן שֶׁמִּמֶּנּוּ הוֹשַׁתָּהּ הָאָרֶץ כּוֹלָה כְּדֹאִיתָא
בִּיּוֹמָא דָּף נָד: עַה"פ "צִיּוֹן מְכַלֵּל יוֹפִי". וּלְכַאוּרָה
גַּם כֹּאֵן הַכוּוֹנָה שֶׁעָשׂוּ פְּרָצוֹת בַּעֲזֹרָת בִּיהַמ"ק
וּבִמְסַכַּת מִידוֹת (פ"ב מ"ג) כְּתוּב שֶׁהַיּוֹנוֹנִים פְּרָצוּ
שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה פְּרָצוֹת בְּסוּרָג הַמִּקִּיף אֶת הַר הַבֵּית,

אוֹלָם הַרמְב"ם בְּפִיֵּהַמ"ש שְׁקָלִים פ"ו מ"ג כְּתָב שֶׁעָשׂוּ פְּרָצוֹת בַּעֲזֹרָה. וּבִמְגִילַת אֲנָטִיּוֹכָס מְנוֹסַח אַחַד
מִשְׁמַע, שֶׁהַיּוֹנוֹנִים פְּרָצוּ י"ג פְּרָצוֹת בַּחוּמַת יְרוּשָׁלַיִם, וּבְנוֹסַח אַחֵר כְּתוּב, שֶׁפְּרָצוּ י"ג פְּרָצוֹת בְּבֵית
הַמִּקְדָּשׁ עֲצֻמוֹ, וְכִבְר הָאֲרֻכְתִּי בּוֹה בְּמָקוֹם אַחֵר. שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה פְּרָצוֹת ע"פ מִס' מִדּוֹת (פ"ב מ"ג) "וּשְׁלֹשׁ
עֶשְׂרֵה פְּרָצוֹת הָיוּ שֶׁם שֶׁפְּרָצוּ מִלְכֵי יוֹזָן".

עֲלֹת שְׁנֵי חֲזִירִים ע"י גמ' בבא קמא דף פב: "ת"ר, כְּשֶׁצִּירָו בֵּית חֲשִׁמוֹנָאִי זֶה עִם זֶה הָיָה הוֹרְקָנוֹס
מִבְּנֵינִים וְאִרְיִסְטוֹבִלוֹס מִבְּחָרָן. וּבְכָל יוֹם הָיוּ מִשְׁלֵשִׁים לָהֶם בְּקוֹפָה דִּינָרִין וְהָיוּ מַעֲלִין לָהֶם תְּמִידִים,
הָיָה שֶׁם זָקֵן אֶחָד וְכו', אָמַר לָהֶם, כָּל זֶמֶן שֶׁעוֹסְקִין בַּעֲבוּדָה אֵין נִמְסָרִים בִּידְכֶם. לְמַחֵר שֶׁלְּשָׁלוּ דִּינָרִין
בְּקוֹפָה וְהָעֵלּוּ לָהֶם חֲזִיר" וכו', ע"כ.

וְע"י רש"י שם. וְנִרְאָה שֶׁלֹּא יִתְכַּן לֹמֵר שְׁכוּוֹנַת הַפִּיִּטָן לְמַעֲשֵׂה הַנֶּל, שֶׁהָרִי מַעֲשֵׂה זֶה לֹא הָיָה בִּימֵי
הַיּוֹנוֹנִים כָּלֵל, אֲלֹא הִרְבָּה שְׁנִים אַח"כ, קִרְבֵּן לְסוּף שֶׁלְטוֹנֵם שֶׁל חֲשִׁמוֹנָאִים כְּמִבְּאוּרָא שֶׁם "כְּשֶׁצִּירָו
בֵּית חֲשִׁמוֹנָאִי זֶה עִם זֶה הָיָה הוֹרְקָנוֹס" (מִלֵּךְ עֲשִׂירֵי לְבֵית חֲשִׁמוֹנָאִי) וְכו'. וּבִירוּשָׁלַיִם בְּרֻכּוֹת פֶּרֶק ד' ה"א
וּבִתְעֻנִּית פ"ד ה"ה מְבִיא שְׁנֵי מַעֲשִׂים, מַעֲשֵׂה א': בִּימֵי מַלְכוּת יוֹן הָיוּ מִשְׁלֵשִׁין לָהֶם שְׁתֵּי קוֹפּוֹת
שֶׁל זָהָב, הָיוּ מַעֲלִין שְׁנֵי כִבְשִׁים (פ' אוֹתָן שֶׁבְּחֹךְ הַמַּצּוֹר מוֹרִידִין מֵעַל הַחוּמָה שְׁתֵּי קוֹפּוֹת שֶׁל זָהָב מִתְּרוֹמַת הַלִּשְׁכָּה
לְאוֹתָן שֶׁבְּחֹךְ לִקְנוֹת שְׁנֵי תְּמִידִין) פַּעַם אַחַת וְכו' וְהָעֵלּוּ לָהֶם שְׁנֵי גִדִּים (שְׂאִינִים רְאוּיִים (לְתַמְדִּין) בְּאוֹתָהּ הַשְּׁעָה
הָאִיר הַקֶּב"ה אֶת עֵינֵיהֶם וּמִצָּאוּ שְׁנֵי טֵלָאִים וְכו', ע"כ.

מַעֲשֵׂה ב': "א"ר לוי, אֵף בִּימֵי מַלְכוּת הַרְשָׁעָה הַזֹּאת (רוּמִי) הָיוּ מִשְׁלֵשִׁין לָהֶם שְׁנֵי קוֹפּוֹת שֶׁל זָהָב,
וְהָיוּ מַעֲלִין שְׁנֵי כִבְשִׁים, וּבְסוּף וְכו' וְהָעֵלּוּ לָהֶם שְׁנֵי חֲזִירִים וְכו' בְּאוֹתָהּ שְׁעָה גִרְמוּ הָעוֹנוֹת וּבְטֵל
הַתְּמִיד וְנִחְרַב הַבֵּית", ע"כ.

וּפְשׁוּט שֶׁאֵין כּוֹוֹנַת הַפִּיִּטָן לְמַעֲשִׂים אֵלּוּ, שֶׁהָרִי הַמַּעֲשֵׂה הַשְּׁנִי אִירַע בְּזֶמֶן הַרְוּמִיִּים סָמוּךְ לְחֹרֶבֶן
הַבֵּית וְהַמַּעֲשֵׂה הָרֵאשׁוֹן שֶׁאִירַע בְּזֶמֶן הַיּוֹנוֹנִים אִירַע עִם שְׁנֵי גִדִּים וְלֹא עִם חֲזִירִים, א"כ צ"ע מֵהַ
מִקְוֵה שֶׁל הַפִּיִּטָן. וְע' בְּמִגִּילַת אֲנָטִיּוֹכָס פְּסוֹק (י-יא) "וַיִּצַּב פֶּסֶל בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְכו' בְּאוֹתוֹ זֶמֶן שֶׁחָטָו
חֲזִיר, וַיִּבְיֵאוּ מִדְּמוֹ לְעֹזְרַת הַקּוֹדֶשׁ". ע"י סִפְר חֲשִׁמוֹנָאִים א (א, מז) וְשֶׁם פְּסוֹק נֹט וּבַהֲעֹרֹת א. כְּהֵנָּה.
וְאֵלּוּ הַמִּקְוֹרוֹת הַיְחִידִים הַיְדוּעִים לִי עַל כֵּךְ שֶׁהַיּוֹנוֹנִים הִקְרִיבוּ חֲזִיר עַל מִזְבֵּחַ ה'. וְע"י דְּרָשׁוֹת הַשְּׁאֵלֹת
"מִיד עֲמָדוֹ וְטִמְאָו אֶת הַמִּזְבֵּחַ וּבִיטְלוּ אֶת הַקֶּרֶבֶן", ע"כ. וְאוּלַי טִמְאָו הַמִּזְבֵּחַ בַּהֲקֶרֶת חֲזִיר. אוֹלָם
לֹא מוֹזְכָּר בְּמִקְוֹרוֹת הַלָּלוּ שֶׁהִקְרִיבוּ שְׁנֵי חֲזִירִים, וְכִנְרָא שֶׁהִקְרִיבוּ שְׁנֵי חֲזִירִים כִּנְגַד שְׁנֵי הַתְּמִידִים.
כָּבֵשׁ וּמִזְבֵּחַ וְשִׁית כִּנְרָא כֹּאֵן מִרְמָז עַל הַגְּזִירָה שֶׁל בִּיטוּל הַקֶּרֶבֶנוֹת שֶׁעָשׂוּ הַמִּזְבֵּחַ שִׁמְם. וְעַמְש"כ
בְּגִזְרָה ט' וְכָל הַמִּקְוֹרוֹת שֶׁהִבְאִתִּי. וְשֶׁם גַּם כְּתֻבָּנוּ שֶׁהִקְרִיבוּ חֲזִיר עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּדִי לְטַמֵּא אֶת הַמִּזְבֵּחַ

על מלכות שלישיית.

על מלכות שלישיית במלכות
השלישית (יוון).

להמיר בעל הבית, בשמיר ושיית,
שרו (צגו) (רדו) על פתח הבית.
פזמון: וְשַׁע פְּרַחַשׁ הַמוֹנִי, פְּהַרִּיחַ רֵיחַ שְׁמָנִי,
בְּנֵר בְּנֵי חֲשִׁמוֹנִי
מַעֲיֵן חֲתוּם, וּפְתַח הַסְּתוּם, טַנְפּוֹ
בְּכַתוּם.
בשטויות והבלים (קוצים) ושמרו ושלטו היוונים על פתח הבית (מלקיים מצוות).
מעין חתום בתולות ישראל, הנמשלות למעיין סגור. ופתח הסתום וכפתח סתום (ששמרו על
בתוליהם). טנפו בכתום טינפו (היוונים) בחטא ולכלוך (בגזירת תבעל להגמון).

להמיר בעל הבית, בשמיר ושיית,

שרו (צגו) (רדו) על פתח הבית.

פזמון: וְשַׁע פְּרַחַשׁ הַמוֹנִי, פְּהַרִּיחַ רֵיחַ שְׁמָנִי,
בְּנֵר בְּנֵי חֲשִׁמוֹנִי

מַעֲיֵן חֲתוּם, וּפְתַח הַסְּתוּם, טַנְפּוֹ
בְּכַתוּם.

ביאורי המילים

להמיר - להחליף. בעל הבית - כינוי להקב"ה
כלשון המשנה במס' אבות פ"ב מ"ב. ובמדרש "בעל
הבירה". בשמיר, שית - מיני קוצים. חתום -
סגור, סתום כמו (דניאל יב, ט) "סתומים וחתומים
הדברים. כתום - כתם כגון ירמיה (כ, כב) "נכתם
עונך לפני".

מקורות והערות

ולבטל הקרבנות, ולפי זה הדברים כאן הם המשך
למה שכתוב לעיל: "במערכת גזירים עלות שני
חזירים" וממילא: "כבש ומזבח ושית לבתה הבו
לשית" וכו'. ואולי זה מקביל למש"כ בפיוט
'אעדיף כל שמונה' "טמאה טהרת המזבח ועיכבה
כל אש מלזבח". (שם) ולקמן 'בשמיר ושית צגו
על פתח הבית' ע"י ס' חשמונאים א' (ד, לח)
"ויראו את המקדש שומם והמזבח מחולל

והשערים שרופים ובחצרות גדלים סבכים כמו ביער או כמו באחד ההרים" וכו'.
לבתה הבו לשית מלה"כ ישעיה (ה, ו) "ואשיתהו בתה וגו'" וע"י ספר חשמונאים א' (ד, לו-לח) "ויראו
(כני מתתיהו) את המקדש שומם והמזבח מחולל והשערים שרופים ובחצרות גדלים סבכים כמו ביער
או כמו באחד ההרים והלשכות שוממות", ע"כ. על מלכות שלישיית ב"ר (צט, ב) "לוי כנגד מלכות
יוון, זה שבט שלישי וזו מלכות שלישייה".

להמיר בעל הבית מס' אבות פ"ב משנה ב' "בעל הבית דוחק". בשמיר ושית מלה"כ ישעיה (ה, ו)
"ועלה שמיר ושית". שרו (צגו) (רדו) על פתח הבית אולי יש לפרש ע"פ דברי הרמב"ם באגרות
שכתב שלא נתנו היוונים ליהודים להתיחד בבית שלא יתבודד בעשיית מצוה, וכן שיכתבו על פתח
ביתם 'אין לנו חלק באלהי ישראל' וזה רדו, כלומר, שלטו על פתח הבית (של כל אחד ואחד), ובכך
רצו להמיר ולהחליף את הקב"ה שהוא בעל הבית במיני קוצים והבלים (יתכן שעבודה זרה נמשלת לקוץ).
מעין חתום מלה"כ שה"ש (ד, יב) "אחותי כלה וגו' מעין חתום". טנפו בכתום נראה שכאן הכוונה
לגזירת היוונים שכל בתולה תבעל להגמון תחילה וכדאיתא במגילת תענית פ"ו "ובמה היו מצירים
להם, מלכי יוון מושיבין קסטיראות בעיירות להיות מענים את הכלות ואח"כ היו נשאים לבעליהן,
ומנעו את ישראל שלא לשמוח עם נשותיהם", ע"כ. ובמדרש חנוכה ב' וג' "ועוד גזור שכל מי
שנושא אשה תבעל להגמון תחלה, ואח"כ תחזור לבעלה", ע"כ.

ומש"כ בהמשך "נאות ומעונגות רכות וענוגות הוצגו נוגות" יתבאר ע"פ מ"ש במדרש חנוכה ב' וז"ל

נָאוֹת מַעֲנָנוֹת, רְכוֹת וְעֲנוּגוֹת, הַצָּנוּ נִגּוֹת
נָאוֹת מַעֲנָנוֹת, רְכוֹת וְעֲנוּגוֹת, הַצָּנוּ נִגּוֹת
נָאוֹת מַעֲנָנוֹת, רְכוֹת וְעֲנוּגוֹת, הַצָּנוּ נִגּוֹת
נָאוֹת מַעֲנָנוֹת, רְכוֹת וְעֲנוּגוֹת, הַצָּנוּ נִגּוֹת

סִלְפּוֹ טוֹב סַחַר, וּבְטָלוֹ טְבִילַת שַׁחַר, מְשַׁקּוֹפֶת שַׁחַר.

פִּזְמוֹן: וְשַׁע בְּרַחֲשׁ הַמוֹנִי, כְּהָרִיחַ רִיחַ שְׁמָנִי, בְּנֵר בְּנֵי חֲשִׁמוֹנִי

עֲכָבוּ מִי נְדָה, וְתֵאָבוּ דָם נְדָה, וְהִיתָה בָּם (נ"א זֹאת) לְנְדָה.

והיה דבר זה דבר מתועב ומרוחק עבור עם ישראל.

נָאוֹת מַעֲנָנוֹת נָשִׁים נָאוֹת וּמַעֲנוּגוֹת. רְכוֹת וְעֲנוּגוֹת רְכוֹת וְעֲנוּגוֹת. הַצָּנוּ נִגּוֹת הַעֲמִידוֹ אוֹתָן עֲצוּבוֹת (שִׁבְחוּ שֶׁלֹא לְהַתְחַתֵּן מִחֲמַת גִּזְרָה זֹה).

סִלְפּוֹ טוֹב סַחַר הַיּוֹנוֹנִים קִלְקְלוּ דְבָרֵי תוֹרָה. וּבְטָלוּ טְבִילַת שַׁחַר וּבִטְלוּ טְבִילַת שַׁחַר. מְשַׁקּוֹפֶת שַׁחַר מִעַם יִשְׂרָאֵל.

עֲכָבוּ מִי נְדָה הַיּוֹנוֹנִים מִנְעוּ מִנְשִׁים לְטָבוֹל בְּמִקְוֵה לְהַטְהֵר מִנִּידוּתָן. וְתֵאָבוּ דָם נְדָה וְהֵם הִתְאוּ לְדָמֵי נִידָה (כְּלוּמֹר, לְבַעוֹל נָשִׁים בְּנִידוּתָן). וְהִיתָה בָּם (נ"א: זֹאת) לְנְדָה וְנִהְיָה זֹאת הָאִשָּׁה נִשְׁאֶרֶת בְּטוּמְאַת נִידָה אוֹ

מקורות והערות

"עמדו (היוונים) וגזרו עליהם גזירה מרה ועכורה, שלא תיכנס לילה ראשון אלא אצל ההגמון שבמקום, כיון ששמעו ישראל, רפו ידיהם ותשש כוחם, ונמנעו מלארש, והיו בנות ישראל בוגרות ומזקינות כשהן בתולות, ונתקיים עליהם (איכה א, ד) "בתולותיה נוגות והיא מר לה", ע"כ. וזהו הפירוש "מעין חתום וכו' טנפו בכיתום" וגו' שזהו גזירת תבעל להגמון, וכנ"ל. וממילא כשמעם כך נמנעו מלארש וכתוצאה מכך: "נאות ומעוננות וכו' הוצגו נוגות" פ' שבנות ישראל הזקינו והתקיים בהן הפסוק "בתולותיה נוגות".

ביאורי המילים

מַעֲנוּגוֹת - מַפְנוֹקוֹת. הַצָּנוּ - הַעֲמָדוֹ. נִגּוֹת - עֲצוּבוֹת כְּמוֹ אִיכָה (א, ד) "בתולותיה נוגות". סִלְפּוֹ - קִלְקְלוּ כְּגוֹן דְּבָרִים (טו, כ) "סִלְפָּה דְּבָרֵי צַדִּיקִים". טוֹב סַחַר - סַחֲרָה טוֹבָה, וְזֶה כִּנּוּי לְתוֹרָה, עִי' מִשְׁלִי (ג, יד). טְבִילַת שַׁחַר - טְבִילַת עוֹרָא. מְשַׁקּוֹפֶת שַׁחַר כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, וְזֶה מְלִשָּׁה"כ (שִׁה"ש ג, י) "מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שַׁחַר". מִי נְדָה - מִי מְדַרְשָׁה (מִקְוֵה) שְׁמִטָּהרִים מִנְּרוֹתָן. זֹאת - יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שִׁה"ש (ו, ה) "זֹאת קוֹמְתָךְ דְּמַתָּה לְחֹמֶר" (ו, ה).

נָאוֹת מַעֲנָנוֹת מִלֵּה"כ יִרְמְיָה (ו, ב) "וְהִנֵּה וְהַעֲנוּגָה דְּמִיתִי בְּתַצִּיּוֹן". רְכוֹת וְעֲנוּגוֹת מִלֵּה"כ דְּבָרִים (כח, נ) "הִרְכָּה בְךָ וְהַעֲנוּגָה". הַצָּנוּ נִגּוֹת עִי' אִיכָה (א, ד) "בתולותיה נוגות".

סִלְפּוֹ טוֹב סַחַר מִלֵּה"כ מִשְׁלִי (יג, יד) "כִּי טוֹב סַחֲרָה מִסַּחַר כֶּסֶף". וּפ' קִלְקְלוּ דְּבָרֵי תוֹרָה, וְדוּמָה לְזֶה ב"אֲעִידֶיךָ כָּל שְׁמוֹנָה" - "דָּת שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת קִלְקֵל". וְלִכְאוּרָה הַכוּנָה לְגִזְרַת הַיּוֹנוֹנִים מִלְּקִיִּים מִצּוֹת הַתּוֹרָה, כְּמ"ש בְּפִרְדְּרָא פְכ"ח "יוֹן, שֶׁהַחֲשִׁיכָה עֵינֶיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִכָּל מִצְוֹת שִׁבְתוֹרָה". וְאוֹלֵי הַכוּנָה לְגִזְרָה עַל לִימּוּד הַתּוֹרָה. וּבְטָלוּ טְבִילַת שַׁחַר דְּבָרֵי זֶה הוּא חִידוּשׁ, וְלֹא מִצִּינוּ מִקּוֹר אַחֵר לְזֶה, וְלִכְאוּרָה הַכוּנָה לְבִיטוֹל טְבִילַת עוֹרָא (וְאוֹלֵי כָּל הַטְּבִילוֹת שֶׁל טוּמְאָה מֵת וְכו', אוֹלָם מְדַנֵּקֵת שַׁחַר, מִשְׁמַע טְבִילַת קִרִי, וּבִטּוֹי זֶה מִצִּינוּ גַּם בְּרוֹכּוֹת דָּף כב. "טוֹבִילִי שַׁחֲרִין). וּבְמִדְרָשִׁים רַק מוֹזְכָּר שֶׁבִּטְלוּ טְבִילַת נָשִׁים (וְכֵן מוֹזְכָּר בְּפִיט לִקְמָן), וְאִילוּ כֵּאֵן מְבֹאֵר שֶׁהַיּוֹנוֹנִים גִּזְרוּ עַל כָּל הָעֵנִין שֶׁל טְבִילָה בְּאוֹפֶן כְּלָלִי. שו"ר בְּמִדְרָשׁ שְׁאִילָתוֹת "וּבְעוֹנוֹת בָּטְלוּ אֶת הַתְּמִיד, וּבָטְלוּ אֶת הַטְּבִילָה", אוֹלָם בְּמִדְרָשׁ שֶׁל נוֹסַח הִיגֵר וְכֵן מְדַרְשׁ מַעֲשֵׂה חֲנוּכָה יְהוּדִית מְדוּכָר בְּגִזְרָה שֶׁל טְבִילַת נְדָה. מְשַׁקּוֹפֶת שַׁחַר מִלֵּה"כ שִׁה"ש (ו, י) "מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שַׁחַר".

עֲכָבוּ מִי נְדָה בִּיאוּרוֹ ע"פ מְדַרְשׁ חֲנוּכָה ב' וז"ל "עֲמָדוֹ וְגִזְרוּ (הַיּוֹנוֹנִים) כָּל מִי שֶׁאֲשַׁתּוּ הוֹלֶכֶת לְטְבִילָה

**פֶּאֶר מְרִינֵיָּה, חֲלָלוּ בִּינֵיָּה, עַד עֲלוֹת
פְּגִיעָה.**

**צוּחָה עֲלָתָה בְּבֵית יְהוָה, וְעוֹרָרָה שְׁלֵהֶבֶת
יְהוָה, מִמְּקוֹם מִתִּיתָּהּ.**

**פִּזְמוֹן: וְשַׁע פֶּרֶחַשׁ הַמוֹנִי, כְּהָרִית רֵיחַ שְׁמָנִי,
בְּנֵר בְּנֵי חֲשִׁמוֹנִי**

**קִנְאוּ חֲמֻשָּׁה, לְהַקִּים דָּת חֲמֻשָּׁה,
כַּמָּמִים נִמְשָׁה.**

רָצוּ עַד מוֹדֵעִית, יוֹנִים שָׁם לְהַבְעִית,

כדי להפחיד שם את היוונים.

פֶּאֶר מְרִינֵיָּה בית המקדש (או בגדי כהונה) של עם ישראל. **חֲלָלוּ (נ"א):** הללו (הללו) **ביגיעה** חיללו (היוונים) בכח. **עד עלות פגיעה** עד שעלתה ונתקבלה תפילת ישראל.

צוּחָה עלתה (נ"א: נשמעה) בבית יְהוָה **צוּחָה** עלתה או נשמעה בבית ה' (ביהמ"ק). **ועוררה שלהבת** יְהוָה **ועוררה** אש ה' (לקנאות על דבר כבוד שמו) את כהני מתתיהו כהני מתתיהו (בניו).

קנאו חמשה חמשה בני מתתיהו קנאו. **להקים דת חמשה** להקים תורה ה', **חמשה חומשי תורה**. **כממים נמשה** כמשה רבינו (שנמשה מהמים).

רצו עד מודיעית הם (בני מתתיהו) רצו עד מודיעין. **יונים שם להבעית**

מקורות והערות

ידקר בחרב (וכן מוזכר גזירה זו בעוד מדרשים) וכו', כיון שראו ישראל כך, מנעו עצמם מלשמש, כיון ששמעו היוונים כך, אמרו, הואיל ואין ישראל משמשים מיטותיהן אנו נזקקין להם וכו', וזהו 'עייכבו מי נדה' שגזרו על טבילת נדה. ואזי 'תאכרו' הם בעצמם 'דם נדה' כלומר לזקק לנשי ישראל. והיתה בם לנדה מלה"כ איכה (א, ח) "על כן לנדה היתה". ושם (פסוק י"ז) "היתה ירושלים לנדה ביניהם".

צוּחָה עלתה בבית יְהוָה מלה"כ ירמיה (יד, ב) "וצוּחַת ירושלים עלתה". **ועוררה שלהבת** יְהוָה **מש"כ 'ועוררה' אולי מענין (זכריה ט, יג) ועוררתך בניך ציון על בניך יוון.** 'שלהבתיה' מוזכר בשיר השירים (ח, ו).

קנאו חמשה מבואר שהיו למתתיהו חמשה בנים, וכ"ה במגילת אנטיוכס וספרי חשמונאים, וכ"ה במדרש חנוכה ב' וברס"ג בספר הגלוי. אולם במדרשים אחרים וברש"י זאת הברכה (לג, יא) כתוב מספרים אחרים. וכעת יש לפנינו מקור קדום נוסף למספר חמשה. **להקים דת חמשה** בפשרו הכוונה שהצליחו לבטל גזירות היוונים לבטל ישראל מהתורה. ועוד י"ל ע"פ דברי הרמב"ן פ' ויחי (מט, י) שכתב אודות החשמונאים "שאלמלא הם (בני מתתיהו) נשתכחו התורה והמצוות מִיִּשְׂרָאֵל" (וכדומה שכעין דברי הרמב"ן כתוב בס' חשמונאים) וזהו להקים דת חמשה. **כממים נמשה מלה"כ שמות (ב, י) "כי מן המים משיתהו".**

רצו עד מודיעית מודיעית (או מודיעים) מוזכר במשנה פסחים פ"ט מ"ב ובחגיגה פ"ג מ"ה אבל לא בקשר לחשמונאים. ובגמ' קידושין הוא מוזכר לגבי ינאי המלך (אחד ממלכי בית חשמונאי) שהיו אומרים

ביאורי המילים

(ה) "מי זאת עולה מן המדבר". נדה לשון ריחוק, כמו "מי נדה", מלשון (איכה ג, ג) "וידו אבן בי". **פֶּאֶר** – ביהמ"ק (איכה ב, א) "השליך משמים ארץ תפארת ישראל", או (תג) יש לפרש בגדי כהונה שנאמר (שמות כח, ב) "לכבוד ולתפארת". **מְרִינֵיָּה** – אולי רמז לכנסת ישראל, עשה"כ (ירמיה לא, א) "הלוך להרגיעו ישראל". **ביגיעה** – בכח. **פְּגִיעָה** – תפלה כמו (ירמיה ג, טז) "אל תתפלל וכו' ואל תפגע בי". **צוּחָה** – צעקה. **דת חמשה** – התורה, חמשה חומשי תורה. **כַּמָּמִים נִמְשָׁה** – משה רבינו, שעליו נאמר (שמות ב, י) "כי מן המים משיתהו". **מודיעית** – מודיעין. **להבעית** – להפחיד כמו אסתר (ז, ו) "והמן נבעת מלפני המלך".

על נקמת שביעית.

שֶׁאֲגוּ נְהַמַּת, וְזִנְבוֹם בְּחַמַּת, מַעֲבֹ עַד
לְבֹא חַמַּת.

פזמון: וְשַׁע בְּרַחֲשׁ הַמּוֹנִי, בְּהָרִיחַ רִיחַ שְׁמִנִי,
בְּנֵי חֲשִׁמוֹנִי

על נקמת שביעית בעבור נקמת השבת (שהכריחו בני ישראל לחללה). שאגו נהמת הם (בני חשמונאי) שאגו בצעקה. וזינבוים בחמת והכריתום בחמה ובזעם. מעכו עד לבוא חמת והכריתום מעכו עד לבוא חמת.

מקורות והערות

ביאורי המילים

שביעית - שבת. נהמת - צעקה. וזנבוים - ויכריתום כמו (דברים כה, יח) "ויזנב כח כל הנחשלים". בחמת - בחמה. לבוא חמת - מקום בגבולה הצפוני של ארץ ישראל (במדבר יג, כא).

שאמו נשכית במודיעים, ויבוקש הדבר ולא נמצא, ע"ש ופ' רש"י שם "מודיעים כרך של בית חשמונאי היה". גם רש"י בדניאל (א, כ) מזכירו לגבי החשמונאים וז"ל "ויתחזק על בסיסו בהר המודיעית מתתיהו בן יוחנן" וכו'. אולם כנראה

רש"י בדניאל מסתמך על יוסיפון, ואכן בספרי חשמונאים ויוסיפון מוזכר שמלחמת החשמונאים ובסיסם היו במודיעין. אבל בכל מדרשי חנוכה או חז"ל אין זכר לכך שמלחמת החשמונאים התרחשה במודיעין. וכן לא מוזכר במגילת אנטיוכס. אבל בפיוט זה, שמסתמא נכתב בזמן חז"ל (מיוחס לר"א הקליר), אכן מוזכר מודיעין לענין החשמונאים. [ואולי הפייטן הסתמך על ספר החשמונאים]. על נקמת שביעית ע"י מגילת אנטיוכס (פסוקים לו-מא) "בעת ההיא, אמרו בני ישראל איש לחבירו, בואו ונשבות במערה פן נחלל את יום השבת, וילשינו על היהודים לפני בגרים. או שלח בגרים אנשים חמושים ויבאו לפי המערה, ויאמרו, בני ישראל צאו אלינו וכו'. ויענו ויאמרו בני ישראל אחד לחבירו, זוכרים אנחנו מה שנצטוונו על הר סיני, ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך וביום השביעי תשבות, עתה טוב לנו אשר נמות מאשר נחלל את יום השבת. בעבור זאת כאשר לא יצאו אליהם (היהודים), ויבאו עצים להם וישרפו על פי המערה וימותו כאלף איש ואשה אחרי זאת יצאו חמשה בני מתתיה וכו' וילחמו בעמים ההם. ויהרגו בהם הרג רב" וכו', ע"כ. וכ"ה בספר חשמונאים א' (ב, כט-לז), יוסיפון פ"כ.

ומש"כ על נקמת השביעית פ' כדי לנקום ביוונים על שניסו לגרום לישראל לחלל את השבת, ולבסוף הרגו כאלף איש ואשה מבני ישראל, כמבואר במעשה דמערה המוזכר במגילת אנטיוכס (פסוקים לו-לט) ובספר חשמונאים ויוסיפון. ואכן משמע מהמגילה שמעשה זה גרם לחשמונאים לצאת למלחמה כמ"ש במגילה מיד אח"כ (פסוק מ) "אחרי זאת יצאו חמשה בני מתתיהו וכו' וילחמו בעמים ההם". וכן מבואר בספר חשמונאים א' פרק ב שמעשה זה גרם להם לצאת להלחם.

שֶׁאֲגוּ נְהַמַּת מִלֵּה"כ תהלים (לח, ט) "שאגתי מנהמת לבי". ועי' ספר חשמונאים א' (ג, ד) אודות יהודה "וככפיר שואג לטרף". וביוסיפון פרק כ' "והיה כי יצעק (יהודה) ויהי קולו כקול שאגת אריה" וכו'. אולם, כאן השאגה מתייחסת לכל בני מתתיהו - "שאגו" לשון רבים. מעכו עד לבוא חמת "עכו" מוזכר בספר שופטים (א, לא). 'לבוא חמת' מוזכר בספר במדבר (יג, כא) ו(לד, ח) אצל גבולי ארץ ישראל. במדרש חנוכה ומעשה יהודית וכן בדרשה לשאלות כתוב ויצאו יהודה וחביריו ורדפו אחריהם מעכו עד נמרים עיקר מלכותם אלכסנדריה של מצרים, והרגו מהם תילי תילים וכו' ויצתה ב"ק מבית קה"ק, ואומרה, נצחו טליא דאזלא לאגחה קרבא באנטוכיא". וכ"ה בפיוט "אודך כי אנפתי", אולם בכולם כתוב 'נמרים' וכאן כתוב "לבוא חמת" שהוא סוף הגבול של ארץ ישראל כמ"ש במדבר (יג, כא) ושם (לד, ח). ונמרים הוא עיר או נהר בארץ מואב עי' ישעיה (טו, ו) וירמיה (מח, לד) ורד"ק שם. וממש"כ במדרש "עד נמרים, עיקר מלכותם אלכסנדריה של מצרים", משמע שנמרים קרוב למצרים, רצ"ע. ועי' בספר "כתר כהונה מלכות" על פיוטי שבת חנוכה (להרה"ג ר' משה רחנזסר שליט"א) עמוד י"ב במקורות ומדרשים ד"ה 'מעכו'.

תַּחַת קוֹל בְּכִיָּה, בֵּית קוֹל נִשְׁמָע
בְּמִלְכִּיָּה, נִצְחוֹן טְלִיָּה בְּאַנְטִיּוֹכְיָא.

אַרְבַּעַת רֹאשֵׁי נֶמֶר, רִצְצוּ פְּרָחֵי אִמֶּר,
בְּגִזְרַת שׁוֹמֵר.

לְבִשָּׁר בְּחוּצוֹת יְבִנִּית, כִּי קִצְצָה חֲנִית,
כָּל לָשׁוֹן יוֹנִית.

פְּזֻמּוֹן: וְשַׁע פְּרִחַשׁ הַמוֹנִי, פְּהָרִיחַ רִיחַ שְׁמָנִי,
בְּנֶר בְּנֵי חֲשֻמוֹנִי

תחת קול בכיה במקום קול בכיה.
בת קול נשמעה במלכיה נשמעה
בבית ה' בת קול שאומרת. נצחון
טליה באנטיוכיא נצחו פרחי הכהונה
באנטיכיא (מקום ממשלת היוונים).

ארבעת ראשי נמר את ארבעת
הראשים של הנמר. רצצו פרחי אימר
רצצו פרחי כהונה ממשמר אימר,
(כלומר, פירחי אימר רצצו את ארבעת ראשי
הנמר - יוון). בגזירת שומר בגזירת
שומר ישראל (הקב"ה).

לבשר בחוצות יבנית (בני מתתיהו)
הלכו לבשר בחוצות יבנית. כי קצצה
חנית כי הם קצצו ושברו חניתם (של האויבים). כל לשון יונית וכל לשון יונית.

ביאורי המילים

תחת - במקום. מלכיה - בית המקדש. טליא
- פרח כהונה. אנטיוכיא - מקום מושבו של
שלמון היוונים. רצצו - שברו, ולשון זה מצינו
כמה פעמים לגבי הראש כמו תהלים (עד, יד) "אתה
רצצת ראשי לזיתן". פרחי אימר - פרחי כהונה
ממשמר אימר. שומר - הקב"ה. יבנית - מקום
משמר שומר, קרוב לצפת. קצצה - שכרה.

מקורות והערות

נצחון טליה באנטיוכיא ע"פ הגמ' סוטה דף לג.
וכ"ה בתוספתא שם (יג, ו) "יוחנן כה"ג שמע ב"ק
מבית קה"ק שהוא אומר נצחו טליא דאזלו לאגחא
קרבא לאנטוכיא, וע"י רש"י שם שפ' הלכו פרחי
כהונה בני בית חשמונאי להלחם עם יוונים" וכו'
ע"כ. ע"ש. וע' בקטע הקודם שהבאנו ממדרש
מעשה חנוכה ויהודית: ורדפו אחריהם מעכו וכו'
יצתה ב"ק וכו' נצחו טליא" וכו'. ויתכן שמדרש

ההוא היה מקור לפייטן (או דומה, כי במדרש כתוב 'צמרים' ובפיוט 'לבוא חמת' כמו שהערנו לעיל).
ארבעת ראשי נמר מלה"כ דניאל (ז, ו) "וארו אחרי כנמר וגו' וארבעה ראשין". רצצו פרחי אימר
ע"י תהלים (עד, יד) "אתה רצצת ראשי לזיתן". הרי לשון רציצה אצל ראש.
והנה כאן מבואר שהחשמונאים היו ממשמר אימר, וכן מבואר בפיוט "אעדיף כל שמונה" ויעורו
פרחי אימר משרתי כולו כבוד" ופיוטים נוספים. משמר אימר הוא משמר הששה עשר מתוך עשרים
וארבעה משמרות שנמנו בדברי הימים א' (כד, ז-יח), וכהני משמר זה גרו בשוב הנקרא יבנית (או
יונית) והוא צפון מזרח לצפת, ומקום זה מוזכר בבית הבא. וכ"ה בבריייתא בירושלמי תענית פ"ד
הל' ה'. וכבר העירו, שפיוטים אלו חולקים על מ"ש בספר חשמונאים א' (ב, א) שמתתיהו היה
ממשמר יהויריב, משמר הראשון שהוזכר בד"ה שם, וע"ע מש"כ בפיוט הנ"ל. ולא ידוע המקור
בחז"ל שהחשמונאים היו ממשמר אימר. בגזרת שומר 'שומר' ע"י תהלים (קכא, ד) "שומר ישראל".
לְבִשָּׁר בְּחוּצוֹת יְבִנִּית שמואל ב' (א, כ) "אל תבשרו בחוצות אשקלון". כבר כתבתי שיבנית הוא מקום
מושבו של משמר אימר, וכן מבואר בירושלמי תענית. הקליר מזכיר מקום זה בקינה לתשעה באב
קינה י' אות ע'. כי קצצה חנית מלה"כ תהלים (מו, י) "קשת ישבר וקצץ חנית". כל לשון יונית
אולי לשון יונית מרמז למעשה המובא במגילת תענית פרק י"ב "אמרו, ניקנור אחד מאפרכי של
מלכי יוונים היה עובר לאלכסנדריא, בכל יום ויום היה מניף ידו כנגד ירושלים וכנגד בית המקדש
ואומר מתי יפלו בידי ואהרוס את המגדל הזה. כשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום וכו' וחתכו

עַת צְמַחַה יְשׁוּעָה, הָעֲמִידוֹ לְשַׁעָה,
בְּנֵרוֹת שְׁבָעָה.
זְכֹר הַקֶּמֶת נֵרוֹת, בְּנִבְלִים וְכִנּוּרוֹת,
עֲתָה נִדְלִיק נֵרוֹת.

עַת צְמַחַה יְשׁוּעָה בַּעַת שְׁצַמַּחַה
הַיְשׁוּעָה. הָעֲמִידוֹ לְשַׁעָה הֵם הָעֲמִידוֹ
לְשַׁעָה (בַּמִּקְדָּשׁ). כְּנֵרוֹת (נ"א:
מְנוֹרוֹת) שְׁבָעָה שְׁבָעָה קָנִים (שֶׁל עֵץ).
זְכֹר הַקֶּמֶת נֵרוֹת זְכֹר לְהַקְמֵת הַנֵּרוֹת
בַּמִּקְדָּשׁ. בְּנִבְלִים וְכִנּוּרוֹת שַׁעֲשׂוּ לְקוֹל
שִׁירַת נְבָלִים וְכִנּוּרוֹת [אוּ קָאִי עַל
שׁוּרָה הַבָּאָה בְּנִבְלִים וְכִנּוּרוֹת הַדְּלִיק נֵרוֹת]. עֲתָה נִדְלִיק נֵרוֹת גַּם הַיּוֹם נֵרוֹת [בַּחֲנוּכָה].

ביאורי המילים
לשעה - בינתיים, לזמן מועט.

מקורות והערות

את ראשו וקצצו בהונות ידיו ורגליו ותלאוהו
נגד ירושלים וכתבו מלמטן, הפה שדיבר בגאווה

ידים שהיו מניפות נגד יהודה וירושלים ועל ביהמ"ק, נקמה זו תעשה בהם, ע"כ. ועי' תענית יח:
ומהרש"א שם, ואולי זה נרמז במש"כ כ' קצצה חנות כל לשון יוונית. והדבר מפורש יותר בסוף
ספר חשמונאים ב' (טו, לב-לג) "וירא להם את ראש ניקנור הרשע וכו' ואת לשון ניקנור הפושע כרת
ויצו להשליכה גזרים גזרים לעופות הטורפים וכו'".

עַת צְמַחַה יְשׁוּעָה כְּנוֹסַח שְׁמוֹ"ע "מַצְמִיחַ יְשׁוּעָה".

והנה מהגמרא שבת דף כא: מנוסח על הנסים וממגילת אנטיוכס וספר חשמונאים משמע, שהדבר
הראשון שעשו החשמונאים אחרי שגברו על היוונים היה לטהר את המקדש ולהעמיד ולהדליק את
המנורה. וז"ש 'עַת צְמַחַה יְשׁוּעָה' מיד 'הָעֲמִידוֹ מְנוֹרוֹת שְׁבָעָה'.

הָעֲמִידוֹ לְשַׁעָה וּמ"ש "הָעֲמִידוֹ לְשַׁעָה" נראה פירושו שהעמידו לזמן קצר, וע"פ המבואר ברש"י
בעבודה זרה דף מג. ד"ה "מלכות בית חשמונאי" שכתב כשטימאו היוונים את ההיכל ונטלו כל
כליו (כולל המנורה) ולאחר מכן כשגברה יד בית חשמונאי ונצחום, הם עשו מנורה של עץ (או משפודין
של ברזל מחופין בבדיל, ע"ש) עד שהעשירו ועשוים של כסף, ולבסוף כשהעשירו עוד יותר עשאוים של
זהב. ופסיקתא דרב כהנא פסיקתא ב' (אות א') איתא: "ולמה מדליק נרות בחנוכה, אלא בשעה שנצחו
בניו של חשמונאי הכ"ג למלכות יון וכו' נכנסו לבית המקדש ומצאו בה שבעה שפודין של ברזל
וקבעו אותם והדליקו בתוכם נרות", ע"כ. בביאור שם (אות ד') כתוב "וקבעו אותם, שעשו מהם נרות
המנורה לפי שעה עד שהעשירו ועשאוים של זהב", ע"כ. וזה שכתב הפייטן "הָעֲמִידוֹ לְשַׁעָה מְנוֹרוֹת
שְׁבָעָה". שהעמדתן היה רק לשעה כי לאחר זמן עשאוה מזהב, וכנ"ל.

נְרוֹת שְׁבָעָה בַּמִּדְבָּר (ת, ב) "יֵאִירוּ שְׁבַעַת הַנֵּרוֹת".

זְכֹר הַקֶּמֶת נֵרוֹת הַבִּיאֹר ע"פ דברי הפסיקתא הנ"ל הבאתי על הפסיקא 'הָעֲמִידוֹ לְשַׁעָה' וכ"ה במגילת
תענית פרק ט' ששואל מדוע תיקנו חכמים להדליק נרות בחנוכה, ומשיב, זכר למה שמצאו וקבעו
החשמונאים שבעה שפודים של ברזל והדליקו מנורות (ולכאורה חולק על גמ' דידן שסובר שטעם ההדלקה
הוא משום הנס שדלקו הנרות שמונה ימים וכמש"כ רש"י שם 'מאי חנוכה', על איזה נס קבעו, ומשיבה הגמ' סיפור נס
פך השמן). וז"ש 'זְכֹר לְהַקְמֵת מְנוֹרוֹת' שהיה בזמן החשמונאים כשנכנסו להיכל וכו' לכן תיקנו שעתה
נדליק נרות'. ולפ"ז יתפרש גם דברי הקלירי בסוף הפיוט "אעדיף כל שמונה" "שתו שבעה קני מנורה
תמורם אערוך נר בשלום בזאת חנוכה". בנבליים וְכִנּוּרוֹת מלה"כ דברי הימים א' (טו, כח) "משמיעים
בנבליים וְכִנּוּרוֹת". משמע שבשעה שהדליקו החשמונאים הנרות הם גם שרו בכלי זמר באותו שעה,
וכן כתוב בס' חשמונאים א' (ד', מח-נה) "ויבנו את המקדש וכו' ויקטרו על המזבח ויעלו את הנרות
אשר במנורה ויאירו בהיכל וכו' ויקריבו קרבן ע"פ התורה על מזבח העולה אשר עשו וכו' ביום
ההוא נחנך בשירים ובנבליים ובכינורות ובמצלותים". חזינן שחינוך המקדש כולל המנורות נעשה בשיר
ובנבליים.

רָנָן וְהַלֵּל, עַל בֵּן אֶהְיֶה, בְּקִרְיַת הַלֵּל.

רִינָן וְהַלֵּל הִיָּה אִז רָנָן וְהַלֵּל. עַל כֵּן נִהַלֵּל עַל כֵּן בַּחֲנוּכָה נִהַלֵּל אֶת ה'.

בְּקִרְיַת הַלֵּל בְּקִרְיַת הַלֵּל.

פזמון: וְשַׁע בְּרַחֲשׁ הַמוֹנִי, כְּהָרִיחַ רִיחַ שְׁמָנִי, בְּנֵר בְּנֵי חַשְׁמוֹנִי

1234567

1234567

מקורות והערות

רָנָן וְהַלֵּל סֵפֶר חַשְׁמוֹנָאִים א' (ד, נה) "וַיִּפְּלוּ כָל הָעָם עַל פָּנֵיהֶם וַיִּתְפַּלְּלוּ וַיְבָרְכוּ לַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר הִצְלִיחַ לָהֶם".

אֶתֶר הַחֲכָמָה

עַל כֵּן אֶהְיֶה ע' מְגִילַת תַּעֲנִית פ"ט "וְזֶה רָאוּ לִגְמוֹר בַּחֵן (בַּחֲנוּכָה) אֶת הַהֲלֵל אֲלֵא שְׁכָל תְּשׁוּעָה וְתְשׁוּעָה שֶׁהִקְבִּה עוֹשֶׂה לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל הָיוּ מְקַדִּימִין לַעֲנִין בַּהֲלֵל וְשִׁירָה וּבִשְׁבַח וּבִהוֹדָאָה וְכו'", ע"כ.

1234567

אֶתֶר הַחֲכָמָה

1234567

1234567

ממלכת כהנים רלב פיוטים לר"א הקליר כהנים

החברה

פיוט לברכת המזון על חנוכה

החברה

מיוחס לרבי אלעזר הקליר

י"ל ע"י א. הברמן מהגניזה בשנת תרצ"ט בקובץ המכון לחקר השירה העברית בירושלים, כרך ה'.

אֶנְקַת שִׁיחַ שׁוּעִי
בְּזֹאת חֲנֻכָּה קִשְׁבָּת וְתוֹשִׁיעִי
גְּדֻעַת קֶרֶן מְרִשִּׁיעִי
דְּבִיתָה יוֹנִים בְּחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי
הַלְבַּשְׁתָּם בְּלָמָּה וּבִשְׁת
וְחִסְדֶּיךָ עָמּוּ יֵשַׁע הַלְבַּשְׁת
זֵינָתָם גְּבוּרָה לְהַרִיק גִּחְשָׁת
חִילָתָם בְּמַגִּינְךָ וְלֹא בְקִשְׁת
טִרְפָּתָה גְּבוּרָתָם לְהַרְשִׁיעָה
יוֹן מַלְכוּת הַרְשָׁעָה
בְּהִנִּיךָ יי אֱלֹהִים יִלְבָּשׁוּ תְּשׁוּעָה
לְעַדִּי עַד אוֹתָנוּ לְהוֹשִׁיעָה
מִכְּסוּחִים הַמְעַשְׂנִים
נִקִּיתָה שׁוֹשְׁנִים
סוֹף מֵאָה וּשְׁמוֹנִים
עֲקָרוֹהָ עָמּוּי פַּעֲמוֹנִים
פִּלְאִיךָ עַל זֹאת אֲמַלֵּךְ
צִדְקֶךָ הַגּוֹת יוֹם וָלַיִל

לוצר החכמה

החברה

החברה

ממלכת פיוטים לר"א הקליר בהנים רלג

אוצר החכמה

אוצר החכמה

אוצר החכמה

קוֹרְאִים שְׁמוֹנָה אֶת הַהֵלֵל
 רָנָן נִסִּיךְ כִּדָּת נִמְלֵל
 שְׁבַעֲיִנו מְטוֹב טַעַמְךָ
 שׁוֹבְבֵינוּ לְאַלְמֶךָ
 תְּשׁוּעָה תַּחֲיֵשׁ לְעַמְּךָ
 תָּמִיד אֲרוֹמְמֶךָ וְאוֹדָה לְשִׁמְךָ
 אֵילָת פְּרִי אִמֵּר
 לְרִצֵּן רֹאשׁ נִמֵּר
 עֲלֵצוּ בְּכֹל כְּבוֹד אוֹמֵר
 זֶמֶר וְהֵלֵל לְזֶמֶר
 רֵם רוֹכֵב שְׁבַעַה
 חֲנֻכָּה זֹאת תִּהְיֶה לָנוּ תְּשׁוּעָה
 זִכָּר יָמִים שְׁמוֹנָה לְהַשְׁמִיעָה
 קוֹל רְנָה וִישׁוּעָה

